

Toen en nu: de Hemonystraat

HAN KOOLHOF

De Hemonystraat in 1926. (foto: Stedelijk Museum Zutphen)

Er is in 83 jaar maar weinig veranderd in de Hemonystraat, afgezien dan van het water in de straat. De foto is genomen in de richting van de Ijsbaanstraat. De winkel bevindt zich op de hoek van de Hemonystraat en de Weg naar Laren. In dat pand zit nu een cafetaria. Overigens heette de Hemonystraat vóór 1921 de 1e Pofferdijkdwarsstraat en de Weg naar Laren de Pofferdijk. De historische foto is zeer waarschijnlijk van 1926, het jaar van de extreem hoge rivierstanden en overstromingen. Fotograaf Brincker, wiens stempel op de foto staat, heeft in dat jaar een serie foto's gemaakt van ondergelopen straten in Zutphen.

Eind 1925 was het al vroeg koud in West-Europa en viel er veel neerslag in het stroomgebied van de Rijn. In grote delen van Zwitserland en Duitsland hoopte de sneeuw zich op. In december viel de dooi in en ging het ook nog regenen. Hierdoor bereikte de Rijn op 3 januari 1926 een maximumafvoer van 12.600 m³/s. Twee dagen later was de waterstand bij Zutphen opgelopen tot 882 cm + NAP. Dat was bijzonder hoog (ter vergelijking: bij het hoogwater van 1 februari 1995 was de stand bij Zutphen 846 cm + NAP). Ook het water in de Maas stond in 1926 erg hoog, als gevolg waarvan onder meer het Land van Maas en Waal overstroomde.

Op een aantal plaatsen liep het Rijnwater in

januari 1926 over de dijken; er braken zelfs dijken door. Dat gebeurde onder meer bij Brummen. Drie overlaten traden in werking. Een overlaat was een verlaagd gedeelte in een rivierdijk. Bij hoogwater liep het rivierwater over de overlaat in het laaggelegen gebied daarachter (dat ook overlaat heet). Zo werden de dijken van de grote rivieren ter plaatse en stroomafwaarts ontlast. Het effect van een overlaat kon wel 26 cm zijn. Die drie overlaten waren de Spijkse overlaat, de overlaat van de Ooijpolder en de Baakse overlaat. In de 19de eeuw had men een aantal overlaten verhoogd of zelfs gedicht, zoals in 1863 de Kannonisdijk. Dat verklaart voor een deel de hogere waterstanden en wateroverlast in 1926.

De Hemonystraat in 2009. (foto: Han Koolhof)

De Baakse overlaat begon op 1 januari 1926 bij een waterstand van 817 cm + NAP bij de Baakse brug over te lopen. Het water liep gedeeltelijk via hetzelfde overlaatgebied benedenstrooms weer terug de IJssel in en zocht deels een weg ten oosten van Zutphen via Warnsveld en de Berkel richting de IJssel. En... het zocht zich een weg door de straten van Zutphen, zoals op foto's van Brincker te zien is. In dergelijke situaties kon ook de Berkel niet lozen op de IJssel, waardoor het water tot voorbij Almen terug liep (het Afleidingskanaal moest nog gegraven worden). Tussen 1905 en 1958 had Zutphen maar liefst achttien keer te kampen met overstromingen, waarbij soms wel achtduizend hectare onder water kwam te staan. Hieraan kwam pas in 1958 een einde, toen het laatste gedeelte van de Baakse overlaat gesloten werd.

Waarom heeft men het gebied waarin de Hemonystraat ligt – nieuwbouw in 1926! – destijds niet ingepolderd? Zulke plannen zijn er wel geweest. Zo was er het plan-De Clercq uit 1919. Volgens dit plan zou het Deventerwegkwartier beschermd worden door een ringdijk, de Ceintuurbaan. Maar zelfs al vóór de Eerste Wereldoorlog waren er inpolderingsplannen, lezen we in Lensen (p. 181): 'Het oudste plan betrof een polder die het hele Deventerwegkwartier zou omvatten. [...] Tussen de Leeuweriklaan en de

Hoofdgracht zou een villawijk komen. Tussen de Deventerweg en de Weg naar Laren kwamen middenstandswoningen (gerealiseerd). [...], ten zuiden van de Weg naar Laren arbeiderswoningen (gerealiseerd tot de ijsbaan). In 1914 is ook een plan tot inpoldering van de Varkenswei aangenomen; dat was het gebied tussen de Berkel en de Emmerikseweg. Dat deze bestemmingsplannen niet doorgingen is wellicht de grootste bestuurlijke misser uit de tijd tussen de wereldoorlogen. Men had er tot 1958 tientallen miljoenen mee kunnen besparen en bovendien had men het hele gebied van meet af aan als bouwgrond ter beschikking gehad.'

Inpoldering kwam er om verschillende redenen niet van. De gemeente Zutphen hikte tegen de hoge eenmalige kosten aan, die maar langzaam terugverdiend zouden worden. Ook de rente was omstreeks 1920 erg hoog: 6,2% (normaal: 2,5%). Bovendien zou inpoldering de gewenste sluiting van de Baakse overlaat minder urgent maken, een werk dat voor rekening van het Rijk zou komen. Warnsveld en Steenderen waren mordicus tegen uit angst voor hogere polderlasten. In plaats van inpoldering koos de gemeente Zutphen voor plaatselijke ophoging van de bouwgrond, waardoor het overloopgebied overigens steeds kleiner werd en de waterproblematiek dus groter. Dat die ophogingen onvoldoende waren – en de bewoners het

gelag konden betalen – laat de foto uit 1926 van de Hemonystraat zien.

Bronnen

- Actuele waterstanden: <http://www.actuelewaterdata.nl/waterstand/>, geraadpleegd op 3 maart 2009.
- Eikelboom, Dick (red.) (2002), *Zutphen ontmantelde vestingstad, Korte geschiedenis van het Rozenhof- en het Deventerwegkwartier, Zut-*

phen: Historische Vereniging Zutphen.

- Lensen, L.W., & W.H. Heitling (1989), 'Zutphen na de Eerste Wereldoorlog' in *Geschiedenis van Zutphen*, Zutphen: Walburg Pers.
- Ververs, Marcel, en Frans Klijn (2004), 'Lessen uit de overstromingen van 1926. Werken overloopgebieden?' in *Geografie*, september 2004, Utrecht: Het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap.

Boeksignaleringen

FEMIA SIERO & CHRISTIAAN TE STRAKE

W. van der Meij: *Etsen in Zutphen*, uitgeverij DeDoc, Zutphen, 2009

Dit boek met Zutphense etsen van de bekende kunstenaar Wim van der Meij is gelijktijdig verschenen met een overzichtstentoonstelling van zijn werk in het Stedelijk Museum Zutphen.

Michel Groothedde e.a.: *Discovering Secrets Zutphen*, 2009, uitgeverij GT FrontlineMedia, Harfsen, 2009

Dit boekje, met tekstbijdragen van Michel Groothedde, legt op een speelse en luchtige manier de verborgen schatten bloot uit het rijke historische verleden van Zutphen. Tal van kleinere, vaak archeologische wetenswaardigheden verspreid over de stad, worden beschreven.

Henk Dijkman: *De Glens van Leesten* (uitgever onbekend), 2009

Het gezin Dijkman woonde tijdens en direct na de oorlog in de aan de school gebouwde onderwijzerswoning in Leesten. Van daaruit registreerde zoon Henk in april 1945 hoe de oprukkende Canadese bevrijders onder vuur kwamen te liggen van de Duitse bezetter. Henk Dijkman, die enkele jaren na de oorlog naar Canada emigreerde, heeft de herin-

nering aan deze schermutselingen samen met de verhalen van de bevrijders tot een boek verwerkt. Daarbij heeft hij ook gebruik kunnen maken van de gegevens uit de oorlogsjournalen van de bevrijders.

I. Hiemstra: *Koninklijke Marechaussee Brigade Zutphen: historie 1891 t/m 1973*, Zutphen, 2007

In eigen beheer uitgegeven weerslag van het onderzoek van de auteur naar de geschiedenis van de Marechaussee in Zutphen. Als oudgediende van het Wapen der Koninklijke Marechaussee kreeg hij geregeld vragen over wat de Marechaussee nu precies deed. Dit was de aanleiding voor het onderzoek. (Een samenvatting van deze tekst verschijnt in een van de komende nummers van *Zutphen*.)

Wim van Dok: *Het verhaal Wahl: een zoektocht naar een familiegeschiedenis in een veranderend Europa, waarbij een Duitse familie Nederlands wordt in de Franse tijd*, Oosterhout, 2008

Beschrijving van de geschiedenis van de familie Wahl in de maatschappelijke en culturele ontwikkeling van haar tijd. Vanaf de negentiende eeuw tot heden is de familie onder andere woonachtig in Brummen.